

Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu əvvəlki füsunkarlığına qovuşur

Son illər dünyada baş verən müharibələr, təbii fəlakətlər, atmosferə buraxılan zərərli maddələr ekoloji tarazlığın pozulması ilə müşayiət olunur. Belə bir halda təbiətə qarşı daha diqqətli olmaq, onu var gücümüzlə qorumaq, yaşıllıqların artmasına çalışmaq təkə vəzifə borcumuz deyil, həm də insani və vicdani tələbatımızdan irəli gələn missiyadır.

İnsan yaradılışdan ona bəxş edilən "qorumaq" instinktini təbiətə də şamil edir. Dünyanın hər yerində xüsusi təbiət qoruqları yaradılıb. Qoruqları yaratmağın məqsədi nadir təbiət kompleksini təbii vəziyyətdə qoruyub saxlayaraq gələcək nəsillərə ötürməkdir. Dövlət qoruqları həm də elmi-tədqiqat obyektləri kimi elm adamlarının "əlindən tutur". Təbiət qoruqlarının torpaqlarından, eləcə də onun ərazisindəki sulardan, bitki və heyvanlar aləmindən təsərrüfat, yaxud şəxsi məqsədlər üçün istifadə etmək qadağandır.

Azərbaycanda xüsusi mühafizə olunan 11 dövlət təbiət qoruğu sayı azalmağa və nəslə tükənməkdə olan bitki və heyvan növlərini qorumağa hesablanıb. Onlardan biri Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğudur. Bu təbiət gözəli Azərbaycanın cənub-qərbində, Zəngilan rayonu ərazisində Bəsitçayın dərəsində yerləşir. Qoruğun adı bu çayın adı ilə bağlıdır. Bəsitçay sözü isə monqol mənşəli olub, beysut tayfasının adını daşıyır. Ehtimal ki, həmin regionda vaxtilə beysut tayfası məskunlaşmışdır. Qoruq ərazinin landsaft kompleksini, xüsusilə nadir təbii çinar meşəliyini qorumaq məqsədilə təşkil edilib. Meşə ilə örtülü qoruğun əsas ağacı Şərqi çinarıdır. Qoruğun yerləşdiyi ərazi əsasən dağlıq olub, hündürlüyü dəniz səviyyəsindən 600-800 metrə qədərdir. Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun ərazisində əsasən allüvial-meşə torpaqları yayılıb. Çay dərələrinin yamaclarında, qoruğun ətraf sahələrində qəhvəyi dağ-meşə torpaqları inkişaf edib.

Dünyada çinarın 7 növü var. Azərbaycanda isə onun yalnız bir növü - Şərqi çinarı məskən salıb. Şərqi çinarının çoxsahəli əhəmiyyətini, dünyada az yayılmasını, nadir bitki olmasını və son dövrlərdə xeyli azalmasını nəzərə alaraq, onun adı Azərbaycanın "Qırmızı kitabı"na yazılıb. Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun 100 hektarını çinar meşələri tutur. Onlar Bəsitçayın və onun qolu Şıxauzçayın dərəsində yerləşir. Burada həm təmiz, həm də qarışıq çinar meşəliyi yayılıb. Qarışıq çinarlıqlarda qoz, dağdağan, tut, söyüd, qovaq və s. ağaclar, eləcə də yemişan, itburnu, murdarça, qaratikan kimi kollar inkişaf edib. Qoruqdakı çinar ağaclarının orta yaşı 165 il, orta hündürlüyü 35 metr, orta diametri isə 1 metrdir. Qoruğun ətraf sahələrində, bəzən də özündə canavar, çöl donuzu, porsuq, cüyür, dovşan, müxtəlif gəmirici məməlilərə, habelə kəklik, turac, göyərçin və s. quşlara rast gəlinir. Bu qoruğun yaradılması Azərbaycan təbiətinin nadir incilərindən olan Şərqi çinarının qorunması və artırılması üçün diqqətəlayiq tədbirdir.

Bəsitçay Təbiət Qoruğu nə yazıq ki, üç onillik erməni vandalizminin qurbanı olub. Erməni barbarların nəzarətində olan bu təbiət gözəli çox böyük həcmdə zərərə məruz qalıb. Erməni barbarlar Bəsitçaydakı qiymətli ağacları, müxtəlif növ bioloji əhəmiyyətli nümunələri məhv ediblər. Bu da 85 hektar ərazinin 42 hektarlıq meşə örtüyü deməkdir. Çox yaşlı Şərqi çinarları kəsilib. Onların köklərinin tamamilə itməsi üçün mənfur düşmən partlayıcı maddələri işə salıb. Ərazidə yanğınlar törədib, hətta qoruğun inzibati binasını dağıdıblar. 30 ilə yaxın bir müddətdə təkə Azərbaycanın "Qırmızı kitabı"na deyil, həm də Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının "Qırmızı siyahısı"na daxil edilmiş nadir təbiət incələrinin yox edildiyi Bəsitçay qoruğunda flora və faunaya külli miqdarda zərər vurulub. Ermənilər ətraf mühiti fiziki və kimyəvi çirklənməyə məruz qoyublar ki, bu da regionda ekoloji tarazlığın pozulmasına səbəb olub.

Bu vəhşilik Prezident İlham Əliyevin də diqqətindən yayınmayıb. Dövlət başçısı 2021-ci ilin yanvarında ilin yekunlarına həsr olunmuş müşavirədə bu məsələyə də toxunaraq deyib: "Azad edilmiş torpaqlarda eyni zamanda dövlət təbiət qoruqları və yasaqlıqlar olub. Mən bu məlumatı da Azərbaycan xalqına çatdırmaq istəyirəm. Zəngilan rayonunda Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu 1974-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılıb. Bu, Avropada unikal meşə sayılır və burada nadir çinar ağacları var idi. Bu qoruq 107 hektarı əhatə edib, indi isə cəmi 42 hektarı qalıb. Bu, erməni vəhşiliyinin növbəti təzahürüdür. Bu, onu göstərir ki, onlar başa düşürdülər və bilirdilər ki, bu torpaqlarda müvəqqəti oturublar. Onlar bizim evlərimizi dağıdıblar, tarixi abidələrimizi dağıdıblar, məscidlərimizi dağıdıblar, meşələrimizi də dağıdıblar. Nadir çinar meşəsindən cəmi 42 hektar qalıb. Oraya da mütləq bir qrup ezam olunmalıdır, yerində təftiş aparılmalıdır və bu qoruq bərpa edilməlidir".

Təbiətə qarşı olan bu vandalizmin izlərini təmizləmək üçün Prezident 2021-ci il oktyabrın 20-də "Azərbaycan Respublikasının Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı tədbirlər haqqında" sərəncam imzaladı. Sərəncama əsasən, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən qoruq ərazisində yerləşən təbiət obyektlərinin inventarlaşdırılması, həmçinin xarici və yerli mütəxəssisləri cəlb etməklə ekoloji vəziyyətin qiymətləndirilməsi aparılıb. Demək olar ki, ötən iki ildə 107 hektar sahədə yerləşən Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun fəaliyyəti xeyli bərpa edilib. Qoruğun mühafizəsi, təbliği və fəaliyyətinin maddi-texniki təminatı ilə bağlı zəruri tədbirlər görülüb. Böyük qayıdış çərçivəsində qarşıda duran vəzifələrdən biri də məhz həmin ərazilərdə təbii və keyfiyyətli ekosistemin, bioloji müxtəlifliyin, habelə nadir və itməkdə olan bitki növlərinin sağlamlaşdırılmasıdır. Bu günə kimi görülməmiş işlər əsas verir deyək ki, Bəsitçay adlı təbiət gözəlinin tam bərpası bütövlükdə regionun "yaşıl zona"ya çevrilməsi üçün şərait yaradacaqdır. Bu da o deməkdir ki, Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu özünün əvvəlki gözəlliyinə qovuşacaqdır.

*Züleyxa ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*